

Dve za s sabo

V Celju lahko z zgodovinsko tematiko napolniš avditorij le na dva načina – če govoriš o Celjskih »grofih« ali če govoriš o povojnih pobojih. Medtem ko je druga tema že dosegla in preseгла svoj zenit ter se utegne kmalu izpeti, pa bodo Celjski verjetno večni. Za vsakega »pravega« Celjana je namreč marnjanje o slavni in svetli preteklosti našega mesta, pogojeni in združeni z veličastnim imenom Celjskih, osrednji identifikacijski element, neodvisen od starosti, spola, vere, politične opredeljenosti in spolne orientacije zadevnega osebk. Ja, ko so bili še Celjski ...

Zagotovo se je tedaj na gradu dalo vsaj kaj pojesti in popiti (vsaj kak zdrav obrok v temnici), česar za sedanjost žal ne moremo trditi.

Prav na celjski Stari grad in njegove najznamenitejše prebivalce se navezujeta dve skorajda še čisto sveži knjižici, ki sta ju napisala Aleš Stopar in Rolanda Fugger Germadnik, med ljudi pa ju je spravil Pokrajinski muzej Celje, kjer sta avtorja tudi zaposlena.

Ker so zidovi stali že pred omenjenimi znamenitimi prebivalci, bomo začeli z njimi.

Aleš Stopar, Stari grad Celje. Zbirka Starožitnosti 02, Pokrajinski muzej, Celje 2006. 32 strani.

Stopar svojo knjižico začne s kratkim pregledom nastajanja gradov na Slovenskem in nato preide na območje med Savinjo, Voglajno in Hudinjo kot prostor intenzivnih prometnih tokov in stikov različnih kultur ter na kratko opiše zgodovino poselitve. Sledi zelo pregleden in shematičen ekskurz v (srednjeveško) zgodovino gradu in naselbine pod njo (trga). Bralec se seznani s pomembnimi lastniki gradu – Breže-Selškimi, Vovbržani ter Žovneško-Celjskimi in časom, v katerem je nastala osnova stavbe (12., 13. st.), prikaz pa zaključí s podobo gradu v legendah (zlasti dražljive so tiste o skritih podzemnih prehodih, polnih zakladov?).

Osrednji del predstavitve gradu kot stavbe je vezan na posamezne gradbene faze, ki jih spre-

mljajo učinkovite ilustracije, s pomočjo katerih si lahko že doma, še lažje pa na kraju samem predstavljamo rast mogočne utrdbe. Romansko osnovo (palacij in manjše obzidje s tlorisom peterokotnika, nastalo v 1. fazi) so pred letom 1300 obdali s širšim obzidjem (2. faza), novi lastniki Žovneško-Celjski pa so v 1. polovici 14. stoletja (3. faza) gradu povečali bivalno površino in pred obzidjem pozidali »Friderikov« stolp. V 4. fazi je sledila dozidava gotskega palacija, v tej in naslednjih – 5. in 6. fazi, pa so širili in krepili obzidje z novimi stolpi ter predgradje in grad povezali z dvižnim mostom. V 7. fazi po letu 1500 so grad še zadnjič izdatno okrepili in modernizirali, po tistem ko je potres leta 1511 porušil romanski palacij. V letih 1565–79 (8. faza) so z zamenjavo vseh lesenih elementov obzidja (hodnikov) s kamnitimi in zadnjo nadzidavo obzidja končali preobrazbo srednjeveškega gradu v renesančno trdnjavo. Nekako dvesto let po tem posegu se je »uradno« (s prodajo gradu grofu Gairsrucku, ki je z materialom zidal dvorec Novo Celje) začel propad zgradbe, ki so jo v začetku 19. stoletja zlorabljali celo kot kamnolom. Leta 1846 je ruševine kupil grof Wickenburg in jih poklonil deželni stanovom, konec stoletja pa so se začela prizadevanja za ustavitev propada in rekonstrukcijo, ki trajajo še dandanes.

Takšna je na kratko zgodba o celjskem Starem gradu. Ničesar ni preveč in nič ji ne manjka. Resda bi lahko natisnili posamezne faze na folijo in bi jih lahko bralec didaktično učinkovito zlagal drugo na drugo, toda to je že spakovanje in iskanje dlake v jajcu. Pomembna sta kratkost in jedrnatost – Stopar je iz vseh tisočih strani že napisanega o predmetu svojega zanimanja znal izluščiti natančno toliko (in tisto), kolikor je treba. Ni umetnost nekaj povedati na petsto straneh, temveč isto na dvaintridesetih, pri vsem tem pa močno koncentrirana dejstva/podatke vmesiti v svežo, tekočo pripoved.

Zgoraj opisane vrline krasi tudi naslednje delo.

Rolanda Fugger Germadnik, K zvezdam in nazaj. Ob 550-letnici smrti poslednjega grofa Celjskega, Zbirka Starožitnosti 1, Pokrajinski muzej, Celje 2006. 32 strani.

Vzponu (in zatonu) slavne rodbine začnemo slediti dvesto let »prej«, ko so se Žovneški svobodnjaki kot rod nikoli docela pojasnjene (slovanškega?) porekla pojavili v Spodnji Savinjski dolini.

V nemirnem obdobju medsebojnih spopadov slavnejših in mogočnejših (Goriško-Tirolskih in Habsburžanov) so Žovneški s pravo izbiro gospodarja (Habsburžanov) izpričali tudi pomembno politično modrost in sklenili »zavezništvo«, ki je zdržalo kar sto let (do 1423).

Pod učinkovitim seniorskim dežnikom in z obilico zdrave (pre)drznosti, preračunljivosti ter sreče junaške je Žovneškimi uspelo dodobra mešati štrene precej močnejšim sodobnikom. Prvi dar z neba je bila vovbrška dediščina, ki so jo »konzumirali« leta 1333 in se z njo zavihteli kar nekaj klinov višje po družbeni lestvi. Podeželski žlahtniči so postali urbani fevdalci s celjskega gradu, od katerega so si leta 1341 sposodili tudi svoj novi grofovski naziv. Njihova glavna dejavnost – najemništvo, jih je zblížala s pomembnimi ustvarjalci zgodovine – velefevdalci, vojskovodji in kronanimi glavami (Ludvikom Anžujskim), ki so jim obilno plačevali njihovo »zvestobo«. Tudi polet Celjskih v orbito »svetovne« politike je neločljivo povezan z enim izmed mogočnih zaščitnikov – s Sigismundom Luksemburškim, ki so ga navezali nase z mojstrsko izpeljano poročno misijo. Zaslombo z najvišjega mesta so Celjski obilno izrabili: znebili so se nadležnih habsburških gospodarjev, dosegli pokneženje, vmes kalili vodo na Hrvaškem in Ogrskem ter s stegovanjem po Ladislavu Posmrtniku in Štefanovi kroni skušali pogoltniti grizljaj, ki se jim je na koncu zataknil v grlu.

Vse to je v tej knjižici. Rožljanje z orožjem, (ne)pričakovane dediščine, barvitost srednjeveških počastitev, strast prepovedanega razmerja, umor zaradi ljubezni, umor zaradi državnih interesov, krvavo maščevanje, vmes pa zvite poteze, premeteno kupčkanje, trgovanje z ljudmi (tudi lastnimi otroki) in še vse drugo, kar tudi dandanes loči prometeje od povprečnežev. Za konec pa še nekaj o vlogi ženske v srednjem veku in o Celjskih v mitu, kamor so se preselili, ko so bridki meč, preradodarno razsipanje semena v zunanji službi ter posledično pritrgovanje na domači fronti storili konec temu imenitnemu rodu.

Končni izdelek je strnjena, obvladljiva in tekoča pripoved. V knjigi je popolnoma vse, kar zanima povprečnega obiskovalca Starega gradu ali Pokrajinskega muzeja – česar ne najde v njej, si lahko grebator (z več muje) poišče v priporočeni literaturi.

Za pokušino le še dve vprašanji, na kateri je avtorica odgovorila v knjigi:

- Kaj je pisal nekdo iz slavne rodbine, ki se je ukvarjal tudi z literaturo?
- O kom so kronisti zapisali, da je bil »*poln nenasitnega mesenega poželenja in smrdljivi sod vseh pregreh*«?

Naj bosta ti dve uganki povabilo k nakupu in branju. Obe noviteti sta namreč idealna sopotnika pri odkrivanju celjske preteklosti – pa naj to počnemo v naravi (na licu mesta) ali kakega deževnega popoldneva na domačem kavču. In če kaj vem o »zasvojenosti« Celjanov s »svojimi grofi«, kaže z nakupom pohiteti, da ne ostanete brez in boste tudi v bodoče tovorili na Stari grad samo sendvič in sok.

Aleksander Žižek

Nekaj o žlendranju, plozanju in tračanju

Mojca Ramšak: Žrtvovanje resnice. Opoj zmuzljivih diskretnih nediskretnosti. Litera, Maribor 2006. 291 strani.

Pri Študentski založbi Litera je spomladi izšla izredno zanimiva knjiga avtorice dr. Mojce Ramšak, etnologinje in docentke iz antropologije vsakdanjega življenja na ISH, Fakulteti za diplomski humanistični študij v Ljubljani. Knjiga z naslovom *Žrtvovanje resnice* s pomenljivim podnaslovom *Opoj zmuzljivih diskretnih nediskretnosti* predstavlja izbrane vidike iz kulture sodobnega vsakdanjega življenja v Sloveniji, ki obravnavajo